

## NOVÝ VIETOR DO PLACHIET

Úvodník sa kedysi písal ako postojový článok a chápal sa ako hlas daného média, niečo ako jeho názorová vlajka. Slovenská reč mala vždy svoj postoj, svoj hlas. Obdobie totality v našom časopise deformovalo tento hlas do podoby konfirmačného textu ako bielej zástavy, ktorou sa časopis vzdával. V záujme bezproblémového fungovania sa vzdával prezentácie postojov idúcich mimo dominantnej ideológie alebo proti nej. Po novembri 1989 Slovenská reč dlho nevydávala nijaký hlas, žiadny úvodník nereflektoval prevratné zmeny v spoločnosti a vo fungovaní časopisu. Až v roku 1993 vtedajší hlavný redaktor František Kočíš opatrne naznačil smerovanie časopisu v úvodníku *Na ceste k väčšej zodpovednosti*<sup>1</sup> a v ďalšom roku ho rozvinul do projektívnej reflexie *Súčasný stav a perspektívy výskumu slovenského jazyka*<sup>2</sup>. Nasledovali ďalšie roky introvertnosti, časopis vychádzal bez úvodných reflexií a bez sprievodného slova určeného čitateľskej verejnosti.

Až v roku 2001 sa redakcia na čele s novým šéfredaktorom Slavomírom Ondrejovičom prihovorila čitateľom, aby určila navigačné súradnice pre smerovanie časopisu, pomenovala svoje priority a hodnoty vo vzťahu k redakčnej práci.<sup>3</sup> Plných dvadsať rokov (2001 – 2021) sa Slovenská reč držala nastaveného kurzu, ktorý by sme mohli nazvať kurzom vedeckej objektivity a jazykovedného optimizmu a realizmu. Vidieť to práve z úvodníkov, ktoré ukotvili publikované texty v časopriestore, pripomenuli okolnosti dôležité pre život jazykovednej komunity, reflektovali dobové problémy, otázky, výzvy a rozmanité podnety. Vedecká objektivita spočívala v sprísnení recenzných konaní, čo sa premietlo vo formálnej aj obsahovej úrovni publikovaných textov a vyústilo do zaradenia časopisu do citačnej databázy Scopus v roku 2011. Jazykovedný optimizmus v hlase Slovenskej reči vytvoril ideový rámec, v ktorom nemali miesto tézy o „havarijnom stave“ slovenčiny, ale akceptovala sa prirodzenosť a s ňou aj živelnosť, variantnosť a nedokonalá systémovosť nášho jazyka a jeho výrazových prostriedkov. Za posledných dvadsať rokov Slovenská reč utvárala svoj hlas ako manifestáciu vlastnej identity, vlastného postoja voči podnetom, ktoré sa priamo týkali života slovenskej slovakistiky a časopisu (napr. požiadavky na indexovanie časopisov v prestížnych citačných databázach), ale aj voči

<sup>1</sup> KOČIŠ, F.: Na ceste k väčšej zodpovednosti. In: Slovenská reč, 1993, roč. 58, č. 1, s. 3 – 5.

<sup>2</sup> KOČIŠ, F.: Súčasný stav a perspektívy výskumu slovenského jazyka. In: Slovenská reč, 1994, roč. 59, č. 1, s. 3 – 6.

<sup>3</sup> Redakcia: Namiesto úvodu. In: Slovenská reč, 2001, roč. 66, č. 1, s. 4 – 5.

domácim a globálnym spoločenským súvislostiam, ktoré ten život rámcovali. Za dve decéniá človek môže dospieť a zmúdiť. Aj zavedený časopis môže ďalej zrieť, získavať na sile, presvedčivosti, môže posilňovať svoju autoritu a hľadať svoj zástoj i svoj hlas v meniacich sa podmienkach.

Tak ako novonastúpivšia redakcia v roku 2001 aj nová redakcia v roku 2021 považuje za potrebné informovať čitateľov o všetkých aktuálnych zmenách, ktoré sa týkajú vedenia časopisu, jeho koncepcie a ďalšieho smerovania, ako aj prijatých štandardov. Zmeny v roku 2021 sú dôsledkom odchodu Slavomíra Ondrejoviča z postu hlavného redaktora. Toto miesto zaujal Martin Ološtiak v apríli 2021, preto aj úvodník ako rámcujúci žáner bol netradične zaradený až do druhého tohtoročného čísla. Jadro redakcie tvorené výkonnými redaktorkami Júliou Behýlovou a Denisou Dovičovičovou ostáva zachované. Vzhľadom na potrebu špecializovať a rozšíriť niektoré redakčné funkcie sa do redakčnej práce opäť zapojila Jana Wachtarczyková ako manažérka redakcie. Redakčná rada sa taktiež rozšírila o dvoch nových členov. Pre prácu v časopise sme získali poľského slavistu Pawła Kowalského z Instytutu slawistyki Poľskej akadémie vied vo Varšave a Radovana Garabíka z JÚLŠ SAV. Okrem toho ako čestní členovia budú v redakčnej rade pôsobiť dvaja jej bývalí šéfredaktori (Slavomír Ondrejovič a Ivor Ripka) a osobnosť, ktorej vedecké a redakčné pôsobenie je so Slovenskou rečou dlhoročne späté, profesor Ľubomír Ďurovič.

Prioritou novej redakčnej zostavy je zachovať identitu a tradíciu časopisu, ale zároveň sa vyrovnáť s viacerými novými tendenciami, výzvami, ale aj ohrozeniami, ktoré sa spájajú so životom vedeckých časopisov na začiatku 21. storočia. Okrem iných možno spomenúť sprísňujúce sa kritériá na publikovaný obsah, požiadavky na prezentáciu v digitálnom priestore, ako aj ohrozenia týkajúce sa diktatúry scientometrie.

Aby časopis ako celok ďalej napredoval, nestačí vymeniť „post za post“ či v istom momente sústrediť pozornosť len na jednu vec. Zmysluplná zmena si vyžaduje viacero krokov rozložených v čase, ktoré by vo výsledku mali dať nášmu časopisu svieži vietor do plachiet. Najdôležitejšie zmeny sa týkajú predovšetkým troch oblastí pôsobenia časopisu – jeho konceptu, jeho mediálneho obrazu a štandardov redakčnej práce a publikovania. S tým súvisia aj ciele, ktoré si nová redakcia stanovila.

Vo vzťahu k obsahovej náplni neplánujeme zásadné zmeny. Do posudzovacieho procesu budú akceptované všetky príspevky, ktoré budú korelovať so zameraním časopisu a ktoré splnia nevyhnutné „vstupné“ požiadavky. Ako veľká výzva sa v súčasnosti vyprofilovali scientometrické požiadavky, ktoré vo viacerých ohľadoch nerešpektujú, ba priam podkopávajú podstatu vedeckej práce. Vo vzťahu k časopisom jednou takouto požiadavkou je výrazne sa zamerať na publikovanie tzv. vedeckého obsahu. Tejto požiadavke rozumieme, no na druhej strane si to vyžaduje redukciu

obsahových položiek tradičnej tematickej štruktúry časopisu. Týka sa rubriík typu Správy, Kronika, resp. Zázpisník bibliografa. Nepovažujeme za správne, že sa vytvoril a že sa živí umelý protiklad vedeckého obsahu a tzv. nevedeckého obsahu, ktoré navzájom prirodzene súvisia. Aj onen „nevedecký obsah“ vyplýva z diania v odborných kruhoch a vytvárajú ho aktéri z akademickkej sféry. Texty zo spomínaných rubriík prinášajú informácie o živote našej jazykovednej komunity a vykresľujú jej tvár a charakter. Tým sa Slovenská reč líši od iných časopisov a slovenská jazykoveda od iných národných lingvistických tradícií.

Musíme však rešpektovať kritériá vydávania vedeckých časopisov v Slovenskej akadémii vied, no snažíme sa o kompromisné riešenie. V štruktúre časopisu ponecháme maximum, teda 15 % tzv. nevedeckého obsahu z celkového obsahu čísla a ďalšie informácie o dianí v slovenskej slovakistickej komunite presúvame do virtuálneho domova – na webovú stránku časopisu. Čiastočnú elektronizáciu uvedených rubriík zároveň možno chápať aj ako príležitosť na ich modifikáciu a využitie výhod, ktoré so sebou prináša virtuálny priestor. Uvedieme jeden príklad. Nadväzujúc na rubriiku Zázpisník bibliografa plánujeme vytvoriť webovú platformu s vyhľadávacím filtrom, kde budú prístupné anotácie a ďalšie informácie, týkajúce sa vydaných slovakistických diel (obálky, obsahy, linky na plné texty, príp. kontakty na vydavateľov). Postupom času by sme tak chceli vytvoriť reprezentatívnu databázu knižných diel slovakistickej lingvistiky, ktorá by sa mohla stať užitočným informačným prameňom pre všetkých záujemcov o slovakistický odborný diskurz.

V súvislosti so scientometriou spomeňme ešte jednu negatívnu okolnosť, ktorá sa týka aj časopisu Slovenská reč. Je ňou systémová devalvácia tradičného žánru – recenzie. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky v metodike financovania vysokých škôl v časti o publikačnej činnosti za recenzie neprideluje žiadne finančné prostriedky. Vedecko-pedagogickí pracovníci vysokých škôl teda nie sú nijakým spôsobom motivovaní venovať sa tomuto žánru a prirodzeným spôsobom sústreďujú svoju pozornosť na „bonitnejšie“ žánre, najmä na vedecké štúdie. Redakcie časopisov tak dlhodobo zápasia s nedostatkom nielen kvalitných, ale v podstate akýchkoľvek recenzií. Ide pritom o žáner, ktorého dôležitosť vôbec nie je nutné podrobne zdôvodňovať. Považujeme za potrebné podnecovať kritickú reflexiu, a preto popri tradičných a komplexných recenziách chceme uverejňovať aj rozsahovo kratšie kritické žánre – glosy. Očakávame, že menší objem textu prinesie viac pohotových reakcií na nové publikácie v podobe informačno-názorového koncentrátu.

Scientometrické požiadavky sú realitou, a tak si redakcia dáva cieľ aj v tejto oblasti. Je ním zachovanie v existujúcich citačných databázach (najmä v databáze Scopus), snaha o postupné zvyšovanie hodnoty H-indexu a o indexáciu vo vyššom kvartile (v roku 2020 sa Slovenská reč nachádzala v 2. kvartile zo štyroch, pričom za najkvalitnejší sa považuje 1. kvartil).

K ďalšej prioritě a cieľu patrí už spomínané vytvorenie webového sídla časopisu a presun mnohých aktivít zo strany redakcie aj čitateľov do digitálneho priestoru. Tento cieľ si vyžaduje prácu vo viacerých fázach.

Prvá fáza v podobe vytvorenia stránky a sprístupnenia základných textových informácií je ukončená. Čitateľov tak môžeme pozvať na návštevu webstránky časopisu na adrese <https://sr.juls.savba.sk>. Tu záujemcovia nájdu základné informácie o časopise, jeho stručnú históriu, zloženie redakčnej rady, štandardy pre autorov a recenzentov (porov. ďalej), čísla aktuálneho ročníka a archív, ako aj sekciu s aktualitami. V blízkej budúcnosti pribudne podstránka Bibliografický zázpisník, ktorú sme spomínali v predchádzajúcich odsekoch. V ďalších fázach plánujeme vytvoriť redakčnú zónu ako platformu pre plne elektronizované spracovanie rukopisov (vloženie autorom, prvotné posúdenie redakciou, posúdenie recenzentmi, publikovanie). Naším želaním je, aby sa webová platforma stala nielen informačným zdrojom, ale aj miestom virtuálnej interakcie zostavovateľov, autorov a širšej verejnosti – priestorom na diskusiu k témam, ktoré sú v Slovenskej reči publikované. Aby stránka časopisu ožila skutočnou rečou, komentármi, postojmi, názormi tých, ktorí ju čítajú. Spätná väzba je pre nás dôležitá, aby sme mohli prinášať obsah, ktorý slovenskú odbornú verejnosť zaujíma. V rubrike Napíšte nám preto budeme očakávať podnety týkajúce sa obsahu časopisu (napr. konkrétnych výskumov a publikovaných zistení, polemických príspevkov, prezentovaných názorov, riešení a návrhov v oblasti jazykovej praxe atď.). Chceme poznať názor na obsahovú, ale aj formálnu stránku časopisu, pretože naším cieľom je pestovať tradíciu, ktorá ide s dobou a so svojimi čitateľmi.

Fungovanie a smerovanie časopisu sa vždy odvíjalo od určitých interných zásad a pravidiel. Požiadavka na zrozumiteľnosť a transparentnosť princípov redakčnej práce, ako aj potreba mať jasné a vopred stanovené kritériá na publikovaný obsah nás viedli k vypracovaniu záväzných pravidiel pre fungovanie časopisu. Tieto štandardy zachytávajú redakčný úzus, zvyklosti a tradíciu obsahovej náplne (v podobe príslušných rubrik) a zároveň detailne upravujú podmienky publikovania. Štandardy sú informáciami pre autorov aj pre posudzovateľov. Vo vzťahu k autorom ide najmä o rozsah príspevkov v jednotlivých rubrikách, štruktúru, členenie, spracovanie, argumentovanie, citovanie a ďalšie dôležité parametre, ktoré sa vyžadujú od zaslaných rukopisov. Štandardy sa vzťahujú aj na redakčné procesy – na sled a lehoty činností od prijatia článku cez jeho anonymizáciu, sortáž (predbežné hodnotenie redakciou), posudzovanie, ďalšie revízie, korektúry až po publikovanie. Štandardy pre posudzovateľov predstavujú hodnotiace kritériá, ktoré zaručujú, že v procese hodnotenia sa každý príspevok hodnotí podľa rovnakého kľúča. Výsledkom sú prehľadné a štruktúrované posudky, ktoré autorovi poskytnú relevantnú spätnú väzbu. Materiál týkajúci sa týchto štandardov je taktiež dostupný na webovej stránke časopisu.

Fakt, že časopis Slovenská reč pôsobí na našej scéne už takmer 90 rokov, nie je samozrejmosťou, ale výsledkom veľkej húževnatosti jeho redaktorov, podpory výskumnej inštitúcie, ktorá ho vydáva (Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied), ako aj podpory Slovenskej akadémie vied, ktorá financuje jeho vydávanie. Časopisy si dnes vzájomne konkurujú, autori majú veľa publikačných možností, a preto nie je samozrejmosťou trvalý prísun hodnotných článkov, od ktorých závisí pravidelné vychádzanie. Zabezpečenie rukopisov si vyžaduje intenzívnejší redakčný manažment, ktorý zohľadňuje to, čo nás obklopuje, ako aj to, čím žijeme, teda reaguje na podnety mimojazykovej i jazykovej reality. Výsledkom tohto prístupu by mal byť dlhodobější edičný plán časopisu, ktorý počíta aj s nepravidelnými tematickými číslami, s pôsobením hosťujúcich editorov a s výzvami na prípravu tematických čísel. Podnety na zostavenie tematických čísel môžu byť aktuálne, perspektívne aj retrospektívne – môžu vychádzať z aktuálnych otázok, môžu sa týkať smerovania slovakistického výskumu, ako aj zhodnocovania jeho doterajších výsledkov.

V roku 2022 plánujeme dve retrospektívne tematické čísla. Jedným si pripomenieme osobnosť a dielo profesora Jozefa Mistríka pri príležitosti stého výročia od narodenia tohto velikána slovenskej jazykovedy. Budúci rok bude výnimočný aj pre samotný časopis, pretože si pripomenieme 90. výročie jeho založenia. V osobitnom tematickom čísle venovanom tomuto vzácnemu jubileu preto prinesieme reflexiu, ako Slovenská reč prispela do kontextu rozvoja lingvistickej slovakistiky.

Záverom by sme chceli zdôrazniť, že hlavným cieľom redakcie je, aby si časopis Slovenská reč zachoval svoju vedecko-publikačnú tvár aj v nových podmienkach, ktoré so sebou okrem príležitostí prinášajú aj viaceré ohrozenia. Aby bol stabilizovanou, rešpektovanou, autormi a čitateľmi vyhľadávanou publikačnou platformou, ktorá sa bude v rámci svojich možností aktívne podieľať na stimulovaní lingvistického slovakistického výskumu doma aj v zahraničí. Priali by sme si, aby vietor v plachtách Slovenskej reči vznikol ako cirkulácia myšlienok, faktov, názorov, postojov, nápadov a ďalších kognitívno-verbálnych aktivít medzi autormi a čitateľmi.

*Jana Wachtarczyková – Martin Ološtiak*